

VÁLASZ BOTLIK RICHÁRDNAK ÉS NEMES ISTVÁNNAK*

Örvendetes, hogy rövidke írásunkra ilyen tüzetesnek tűnő válasz született, mert ez azt jelzi, hogy a Botlik Richárd könyvében beigért, de el nem végzett munkának nekirugaszkodva, mégiscsak született egy olyan adatbázis, melynek alapján most már olyan részletek, forrásértelmezések is (meg)vitathatóvá válnak, amelyek eredetileg fel sem merültek Botlik művében, pedig az immár egy második, nyomtatott kiadást is megért.¹

Örömmel nyugtáztuk azt is, hogy a mi statisztikáink eredményeit túlnyomó részt rendben találhatta a szerző, mert azokkal kapcsolatban – amelyek tökéletesen ellentmondanak az ő korábbi állításainak – válaszában többnyire nem fogalmazott meg kifogást. Tüzetes vizsgálatának eredménye viszont szembesített bennünket azzal, hogy szövegünkben tévedésből Derencsényi Imre szerepelt Miklós helyett, s ez esetében helytelen konklúzióhoz vezetett.² Valamint azzal is, hogy az általunk elkészített egyik táblázat két sora a tördelés során „köddé vált”³ – így ezt most válaszuk végén a maga teljességében újra közöljük, remélve, hogy így már a táblázat és a hozzá fűzött kommentár is szinkronba kerül. (Lásd írásunk végén!)

Egyet értünk Botlik Richárd zárszavával is, hogy számos nyitott kérdés van még a csatát követő eseménysort illetően is, amelynek valóban lehetne egy külön munkát szentelni. Mi azonban ezeket nem érintettük korábbi írásunkban, ám a későbbiekben még ezekre is sor kerülhet, s így a most feltett „költői kérdések” egyikére-másikára is születhet megnyugtató válasz.⁴

Mivel azonban a Botlik Richárd könyve kapcsán általunk felvetett fontosabb problémákról, a számításokhoz felhasznált háttéradatbázisról, a szerző számításainak metodikájáról, az új kézikönyvek és az elérhető források teljességének fel nem használásáról, illetve ennek alapos indoklásáról, a bulvárlap stílusú „karaktergyilkossági” kísérletekről stb. érdemben nem esik szó a szerző mostani válaszában sem, most csupán néhány, az újabb írásában megmutatkozó „szövegértelmezési” problémára térünk ki:

„A szerzők két forrás alapján igyekeztek bizonyítani »tudatlanságomat«. Egyik az előbb említett Burgio-féle lista. A pápai nuncius szerint Báthory György a mohácsi csata

* A tanulmány a *Mohács 1526–2026: Rekonstrukció és emlékezet* című projekt keretében készült.

¹ *Botlik – Illik* 2018. 115–200. o.

² *B. Szabó – C. Tóth* 2018. 310. o.

³ *B. Szabó – C. Tóth* 2018. 297–299. o.

⁴ Előzetesen talán csak annyit érdemes megjegyezni, hogy ha már mindenképpen tovább szeretnénk számolgatni, nem igazán szerencsés „a lengyel, német, cseh gyalogosok és szlávón katonák, valamint özsentsége zsoldosainak” tömegét külön-külön kivonni az összlétszámból, mert „özsentsége zsoldosai” – mint azt Botlik Richárd nyilván nagyon is jól tudja – túlnyomó részt épp lengyel és cseh gyalogosok voltak, és talán azt sem árt felidézni, hogy Horvátországgal ellentétben – melyről korábban oly gyakran szólt még a szerző – Szlavónia a korabeli Magyarország integráns része volt, így semmi sem indokolja, hogy a szlavóniai vármegyék felvonultatott katonaságát elkülönítsük, így nyilvánvalóan félrevezető, amit Botlik állít, hogy „14–16 ezer (java-részt túlélő) magyar katonánál nem marad több” (470. o.)

idején gyengélkedő (valitudinarius). A másik irat, ami a szerzők szerint Báthory 1526-os betegségét bizonyítaná, egy 1520-ban kelt dokumentum, aminek részletét csak latinul idézték tanulmányukban...” (456. o.)

Sajnos nem pusztán Báthori György – Botlik által most alaposan tárgyalt – jelenléte vagy nem léte kapcsán került szóba a szerző ismerethiánya, jóllehet a mostani szövege dacára is maradt bennünk „némi” hiányérzet, hogy vajon mi okból ne kéne hinnünk a Burgio-féle lista bejegyzésének, ha egyébként van már korábbi forrás is a lovászmester betegeskedéséről, továbbá, ha a csatában lovon is kell harcolni, utazni viszont kocsin is lehet, s a csata után – Botlik mostani állításával szemben – nem volt még polgárháború, ellenben a törökök portyáztak a Dunántúlon, így célszerűnek tűnhetett előlük elmene-külni.⁵

A Botlik által most idézet mondatunk azonban legalább annyira vonatkozott könyve azon, általa most nem idézett részletére is, amiből kiderült, hogy szerzőnek úgy általában fogalma sincs, hogy mi a lovászok, az istálló-mester feladata, illetve a lovászmester méltóságát betöltő személy helye és dolga a király környezetében.⁶

Talán még ennél is megmosolyogtatóbb az igyekezet, amikor Botlik kijelenti:

„A szerzők azonban Burgio minden adatát kész tényként kezelték, és emiatt a »ki volt ott és ki nem a mohácsi csatában« kérdés táblázati modellezésekor több szarvashibát is vétettek. Például a 4. táblázatban szereplő vingárti Horváth Gáspár asztalnokmestert – aki a mohácsi csatában II. Lajos egyik királyi istálló-mestereként, menekülés esetére friss lovakat tartott készenlétben a második hadrend vonalai mögött – a »nem volt ott« az ütközetben kategóriába sorolták.⁷ Ez a kijelentés azért is meglepő, mivel B. Szabó János 2016-ban megjelent tanulmányában még úgy tudta, hogy Horváth Gáspár ott volt a csatában.⁸” (456. o.)

Ami a „szarvashibánkat” illeti, ez abból fakadna, hogy Botlik és szerzőtársai úgy vélték, hogy „Lajos feltételezett baleseténél mind Aczél István megbízható embereinek, személyes kísérőinek, továbbá Czettritiz társainak, Majláth Istvánnak és vingárti Horváth Gáspárnak is ott kellett lenniük, mivel utóbbiakat Brodarics név szerint, királyi istálló-mestereként (stabuli regii magister) és II. Lajos mögötti, különálló csoportként említi *Igaz leírás* című művében.”⁹

⁵ Batori György személye kapcsán Botlik kitért az 1526-os királyválasztó országgyűléseken részt vett személyekre. Jóllehet nem ez a legmegfelelőbb hely ennek megvitatására, de egyet érdemes tisztán látnia a szerzőnek: minden számolgatás alapjául az elhunyt II. Lajos király által korábban kinevezett méltóság- és tisztségviselők listájának kell szolgálnia, s nem az újonnan megválasztott királyok által kinevezett személyeket kell figyelembe vennünk. Mivel időközben elkészült a korszak bárói, főpapi és megyésispáni archontológiája (lásd adataikat alább), így e kérdés megválaszolása immáron sokkal könnyebb.

⁶ „Békeidőben, de háborús konfliktusok idején pláne fontos szerep hárult a királyi lovászmesterre. A lovászmester feladata volt az uralkodó lovainak felügyelete, friss ló (vagy lovak) biztosítása csata és/vagy menekülés esetére.” *Botlik* 217. 58. o. – Vö.: „Természetesen lovászmestersége, mivel az méltóság és nem tisztség volt, semmilyen konkrét, fizikai és elméleti feladatot nem rótt rá a királyi udvarban. Az istállók takarítását, a lovak gondozását évszázadok óta az istálló- vagy allovászmesterek (*magister stabuli* / *vicemagister agazonum*) beosztottjai végezték. Ennek megfelelően a király paripáit is a lovászok felügyelték.” *B. Szabó – C. Tóth* 2018. 308. o.

⁷ *B. Szabó – C. Tóth* 2018. 306. o.

⁸ *B. Szabó* 2016. 57. o.

⁹ *Botlik – Nemes – Tolvaj* 2016. 9. o.

Nos, az egyikünknek tulajdonított „egyetértés” helyén valójában egy Brodarics idézet fordítását találni, amiben tényleg szerepel egy Horváth nevű „királyi lovászmester” – sajnos azonban a keresztnéve említése nélkül. Azaz a valóságban szó sincs róla, hogy Brodarics vingárti Horváth Gáspárt¹⁰ említene e helyen – így természetesen pusztán e szövegrész idézésével is nehéz lenne bármivel egyetérteni –, mint ahogy valójában arról sincs szó, hogy itt egy füst alatt Czettrit és Majláthot is istállómesternek nevezné Brodarics: ez a titulus a szövegben nem vonatkozik másra, csak erre a Horváthra.¹¹

Botlik tudja, hogy „Brodarics említette, hogy még 1526 nyarán, a mohácsi csata előtt II. Lajos az étekgógmestert „követként” küldte Szapolyaihoz azzal az utasítással, hogy a vajda csatlakozzon a királyi sereghez” s „vingárti Horváth Gáspár 1526. augusztus 6-án bizonyíthatóan Tordán írt levelet”, ám szerinte „innen folytatta útját a mohácsi táborba”, ahol azután „a csatából hiányzó ecsedi Báthory György lovászmester feladatának pótlására – harmadmagával istállómesternek nevezett ki a király a csata előtt.” Így szemtanúja lett volna a király halálának,¹² majd a csata után Szapolyaihoz menekült, s így történhetett meg, hogy „Horváth Gáspár a vajda nősülési szándékának ürügyén 1526 októberében felkereste Pozsonyban Mária királynét, és Szapolyai nevében feleségül kérte Máriát.”¹³

Ez a gondolatment lenne tehát az a kétségbevonhatatlan „bizonyíték”, ami hiteltelenné tenné Burgio báró veszteséglistájának azon bejegyzését, miszerint az asztalnokmester távol volt a csatától, amelyet mi nem átalítottunk hitelesnek tekinteni, mivelhogy ez tökéletesen egybevág a Botlik által felvonultatott, eddig ismert adatokkal, beleértve azt az általa is hivatkozott 1526. augusztus 23-i levelet is, melyet Gosztonyi János püspök intézett a szász dékánokhoz, amiből elég egyértelműnek tűnik, hogy a király számára végzett pénzgyűjtési feladata miatt Horvát Gáspár még ekkor is Erdélyben volt.¹⁴

Szerencsére időközben a bécsi levéltári anyagban végzett kutatások során megkerült annak az istállómesternek a keresztnéve is, aki valóban ott volt Mohácsnál a király mellett: 1559-ben ugyanis a Mohácsnál elesett férj, Horváth György II. Lajos király „vicemagister agazonum”-jának özvegye, Orsolya szegénységére való tekintettel kegydíj iránt folyamodott Ferdinánd királyhoz.¹⁵ Annak eldöntését tehát, hogy vajon ki, mikor és miben is követett el vingárti Horváth Gáspár és a király istállómesterei ügyében „szarvashibát”, azt ezek után inkább olvasóinkra bizzuk.

„C. Tóth fehérvári prépostnak 2009-ben még Oláh Miklóst írta, ugyanakkor a 2018-as kritikai tanulmányból kiderül, hogy ugyanerre a tisztségre már – Brodarics művére hivatkozva – a csatából elmenekült Kretschmer Lőrincet jelölte szerzőtársával, B. Szabó Jánossal együtt.” (457. o.)

¹⁰ Aki egyébként 1526-ban, már januárban és még november végén is asztalnokmester volt. Arch. 1458–1526. I. 117. o.

¹¹ Ebbéli véleményünkben Brodarics szövegeinek egyik legjobb mai ismerője, Kasza Péter is megerősített bennünket.

¹² Habár a Botlik által hivatkozott egyik cseh beszámoló szerint éppenséggel az istállómesterek a csata forgatagában mind a négyen elszakadtak a királytól. *Botlik* 2017. 26. o.

¹³ *Botlik* 2017. 26–28. o.

¹⁴ MNL OL DF 246 298. Az adatra Neumann Tibor hívta fel figyelmünket, amit ezúton is köszönünk neki!

¹⁵ Péterfi Bence által kimásolt regeszta: ÖStA Hoffinanz – Ungarn. r. Nr. 7. Konv. 1559. március fol. 12. 1559. 03. 01.

C. Tóth Norbert az Oláh Miklósról vonatkozó adatot 2009-ben Barta alapján idézte, jól lehet Köblös József kutatásai alapján már 1994 óta ismert lehetett,¹⁶ ráadásul azóta megjelent a korszak világi és egyházi archontológiája is – amelyeket vitapartnerünk tanulmányára írásakor, s most sem idézett –, amelyekből egyértelműen kiderül, hogy Kretschmer Lőrinc volt a „nagyprépost”.¹⁷ (Ráadásul nem Brodarics alapján hoztuk ezt az adatot, amint azt oda is írtuk.) Kretschmer éppenséggel 1513 óta volt fehérvári prépost, míg Vitéz Mihály fehérvári „kisprépostságára” egyes egyedül 1524-ből van adat,¹⁸ conservatorsága – egyelőre – semmilyen okleveles forrásból nem ismert. A történelmi létnek azonban valóban a folyamatos kutatás, forrásfeltárás és azok feldolgozása az egyik ismérve, így semmi kivetni valót nem látunk abban, ha valaki azért változtatja meg egy kérdésben a véleményét, mert új adatok kerültek elő az adott témában. Ha Botliknak igaza van, akkor Mihály fehérvári kisprépost méltóságviselését egészen 1526. augusztus 29-ig meghosszabbíthatjuk és ezek szerint ő volt a királyi titkospecsét *conservatora*.

„Noha a Szapolyai fivérek – György és János – valóban hét vármegyét tulajdonoltak és birtokaik nagy számban voltak a Felvidéken, ettől még nem ők a táblázatban felsorolt hét vármegye tényleges ispánjai. Nem világos, hogyan osztozhattak ketten a páratlan számú megyéken. Közigazgatásilag Szapolyai János egyetlen megyének, Szepesnek volt örökös főispánja. Ugyanígy érthetetlen és történelmietlen II. Lajos király felesége, Habsburg Mária királyné szerepeltetése öt megye ispánjaként. Igaz, hogy a királynénak öt vármegyében volt érdekeltsége, de mindegyiknek van külön ispánja.” (457. o.)

Mivel az írás szerzője korábban nem a régebbi magyar középkorral, hanem az 1526 utáni évtizedekkel foglalkozott, ez esetben talán elkerülte a figyelmét, hogy már az Anjou-kortól ismertek olyan megyék, amelyek ispánságát ketten, sőt hárman viselik egyszerre,¹⁹ tehát ez esetben sem a hét ispánságot kellett „egyenlően elosztaniuk” egymás között. A királynék megyéispánsága pedig már egyenesen az Árpád-kortól adatolható!²⁰

„Azt is meglepőnek találtam, hogy B. Szabó János és C. Tóth Norbert a 4. táblázatban mindössze 15 bárót tudott megnevezni. Ennek nem az az oka, hogy az 1. táblázatban, az ispánok felsorolásánál már szerepeltek ezek a személyek, hanem a szerzők állítása szerint mindössze 15 méltóságviselő létezett 1526-ban. E tekintetben Barta Gábor, Kubinyi András és Bessenyei József történészek kutatási eredményeit tartom elfogadhatónak.” (458. o.)

Úgy tűnik, hogy írásunk 4. táblázatának címét – bár jegyzetben is idézte – sajnos mégsem sikerült helyesen értelmezni, mivel ott nem azt állítottuk, hogy mindössze 15 bárója, hanem azt, hogy 1526-ban 15 *méltóságviselő* bárója volt az országnak. Ma már teljességgel irreveláns, hogy mit írt a kérdéssről évekkel, sőt évtizedekkel ezelőtt Barta Gábor, Kubinyi András vagy Bessenyei József, mivel 2016-ban megjelent a méltóságviselő bárók okleveles források alapján elkészített adattára, így ezentúl az a mérvadó a kérdésben. Azt is le kell szögeznünk, hogy az egyes személyek tisztségviselését ezúttal sem Brodarics és/vagy Burgio, hanem az előbb említett archontológia alapján tüntettük fel. Ennek megfelelően az általa tárgyalt udvarmesterek és a borsodi ispánok ügyében ismételtlen csak

¹⁶ Köblös 1994. 356. o.

¹⁷ Arch. 1458–1526. I. 61. o.; C. Tóth 2017. 137. o.

¹⁸ Az adatokat lásd Köblös 1994. 376. o.

¹⁹ Vö.: Engel 1996.

²⁰ Vö.: Zsoldos 2005. 148–170.; C. Tóth 2018. 240–245.

az archontológiához tudjuk utalni Botlik Richárdot. Egy ilyen kérdés ugyanis nem azon dől el, hogy „egyértünk-e” Barta Gáborral – vagy bárki mással a nagy elődök közül –, hanem a forrásokon, azokon, amelyeket akkor Barta Gábor objektív okok miatt még nem ismerhetett: ő ugyanis 1977-ben még nem vehette kézbe a korszak megyéspánpánjainak adattárát, ellenben Botlik Richárd már több ízben is megethette volna.

„Szerzők úgy vélik, hogy ha egy „igazi” báró vagy egyházi főméltóság jelen van a mohácsi csatában, akkor automatikusan ott van vele a táblázatban megadott megyéjének bandériuma” (459. o.)

Sajátos, hogy Botlik Richárd milyen könnyen megfélekedzik róla, hogy nem mi járunk el így, hanem azt valószínűsítettük, hogy épp ő maga vélekedhetett így a könyve írása közben – mivel „számítási” módszereit nem osztotta meg sem akkor, de még most sem az olvasókkal.²¹ Mi ezzel ellentétben épp azt jeleztük, hogy ennek ugyan szerintünk sok értelme így nincs, de ellenpróbaképpen, még az ő gondolatmenetét követve sem jöhetnek ki azok az arányszámok, amiket ő minden háttéranyag nélkül most már kétszer is biztos végeredményként közölt olvasóival.²²

Ebből pedig sajnálatos módon az következik, hogy Botlik – bár ez úgy látszik írás közben számára nem volt túl feltűnő – a következő alfejezetben (Kinek kellett hadba szállnia 1526-ban? A hadkötelezettség törvényekben szabályozott kérdéséről, főként a vármegyei zsoldos bandériumok jogállására nézve) jó hosszasan vitatkozik 2017. évi énjével.²³ Az egyik példaként hozott Heves megye bandériuma esetében azonban továbbra sem látjuk okát, hogy – ha más esetekben nem tette ezt a főispánokkal – miért kellene kétségbe vonni Várday püspök vezető szerepét, hiszen az egi püspök 1472-től egyúttal a megye örökös ispánja is volt,²⁴ így mind a püspöki, mind pedig a megyei bandérium felett parancsolhatott. Az azonban kétségtelen tény, hogy a most induló vizsgálatok feladata lesz majd, hogy a megyei mozgósítások okleveles anyaga alapján az eddigieknél részletesebb és pontosabb képet próbáljon meg adni mind az 1526. évi erőfeszítésekről, mind az akkori hadállítási rendszerről.

„Szerzők értetlenségüknek adtak hangot, amiért például olyan egyházi személyeken, mint Statileo Jánoson, Gerendy Miklóson vagy Maczedóniai Lászlón számon kértem a távolmaradást, állításuk szerint ugyanakkor »semmilyen kötelezettsége sem volt arra, hogy megjelenjen a király táborában.« »Egyikük sem volt főpap, sem pedig banderarius

²¹ „Botlik Richárd e tekintetben – vélhetően – úgy kalkulált, hogy amelyik megyéspánpán jelen volt Mohácsnál, annak a megyének a bandériuma is ott volt, amelyik nem, azoké természetesen nem volt jelen. A meglepő állításból az talán még elfogadható, ha az ispán megjelent, akkor valószínűleg a megyei csapat is felvonult, az ellenkezője azonban már korántsem magától értetődő, így esetenként bizonyításra szorulna.” *B. Szabó – C. Tóth* 2018. 300. o.

²² „Ha a teljes megyeszámra vetítve akarjuk megadni az arányokat, akkor azt látjuk, hogy – kerekítve, a Botlik-féle értelmezéssel – a megyei csapatok 69 százaléka megjelent, 12 százaléka nem és 19 százalékáról pedig nem tudjuk eldönteni. Ez – ha az utóbbi kettőt egy kategóriának vesszük (31%), akkor is – pontosan a fordítottja a Botlik Richárd által megadott arányoknak (36–64%). Csakhogy ennek a megállapításnak még ebben a formában sem feltétlenül van köze a valósághoz! *B. Szabó – C. Tóth* 2018. 302.

²³ A tárgykörben tett észrevételeit köszönjük az Index fórum „Turosz” nicknevű fórumozójának, akitől Botlik Richárdnak 2018 őszén sikerült új „tárgyterület merítés” a megyei alakulatok témaköre kapcsán. Lásd „Turosz” hozzászólásait a 6702 bejegyzésben (2018. október 21.) és a 6741. bejegyzésben (2018. november 20.) <http://forum.index.hu/Article/showArticle?t=9111454&la=149804840>. (A letöltés időpontja: 2019. március 6.) Ha „Turosz” majd egyszer a saját neve alatt is vállalja gondolatait, minden bizonnyal lenne értelme és tere is a további diskurzusnak.

²⁴ Arch. 1458–1526. II. 117. o.

úr.« – Ez tévedés. Nem is kellett ahhoz főpapaknak lenni, hogy egy prépostnak, kanonoknak, apátnak, szerzetesnek katonai hadkötelezettsége legyen 1526-ban! ... Mivel esetünkben Statileo János, Gerendy Miklós és Macedóniai László egyházi személyként rendelkezett világi birtokokkal, ezért nekik – a jobbágyaik száma után – ugyanúgy katonákat kellett felszerelniük, mint bármely más, világi birtokos nemesnek. Gerendy Miklóst és Macedóniai Lászlót a Mohács előtt született utolsó összeírás a főméltóságok (prelati) közé sorolta. Thurzó Elek XVI. századi forrása alapján tehát kettejükét – a XXI. századi történelmi vélekedéstől eltérően – a főméltóságok közé kell sorolni!” (460. o.)

Statileo János, Gerendi Miklós és Macedóniai László valóban birtokolt jobbágycsoportokat, a probléma azonban az, hogy Gerendi 1526-ban nem prépost, hanem fehérvári őrkánok volt.²⁵ Macedóniai személyéhez nincs mit hozzáfűznünk, őt maga Lajos küldte vissza Máriához. Nagyobb baj azonban, hogy a Turzó Elekhez köthető felsorolásban egyikőjükét sem nevezték prelatus-nak, ráadásul a Botlik által idézett rész éppenséggel az életben maradtak névsora után következik, és általánosságban említik azokat, akik meghaltak a csatában.²⁶

„A vármegyei zsoldos katonák számát az aktuális megye pénzügyi súlyának, nemesinek, és a megye területén fekvő, világi birtokokat igazgató egyházi előjáróinak száma határozta meg. Így kár azon töprengeni, hogy »a korszakból egyedül Nógrád megye által kiállított bandérium létszámát ismerjük – az 1505 és 1508 közötti időszakban évente csupán 60 lovast számlált.«²⁷ Nehéz lenne összehasonlítani Nógrádot például a hasonló méretű, de igen tehető Pozsonnyal.” (462. o.)

Megnyugtatóképpen közöljük, nem is tettünk ilyen összehasonlítást, csupán felhívtuk a figyelmet az egyetlen ismert adatra, amely egy létező megyei bandériumról maradt fenn, s amelyet „valamiért” Botlik Richárd nem tartott fontosnak megosztani olvasóival a könyvében – nekünk köszönhetően viszont már akár „töprengeni” is lehet rajta ebben a diskurzusban. (Ahogy azon is lenne mit „töprengeni”, hogy ezek után vajon hogyan sikerült Botliknak most meg összekötnie Posony megye bandériumát a budai vár őrzésére hátrahagyott 50 katonával és a pozsonyi vár – ismeretlen létszámú – későbbi őrségével.)

„A szerzők azt állították, hogy még augusztus 11-én sincs együtt az erdélyi sereg.²⁸ Ha ez így megállja a helyét, akkor a következő kérdés okoz fejtörést: mégis mivel akarta Szapolyai János bekeríteni a támadó török sereget Radu havasalföldi vajda támogatásával, ha erre az akcióra 1526. június végén még nem állt készen – az ilyen hadjáratoknál szokásos, és a mohácsi csatában is hatékonyak tartható – 6-8 ezer fős erdélyi sereg?” (463. o.)

Ez esetben pontosabb lenne azt állítani, hogy a Botlik által is használt Szapolyai-oklevéltárban közölt dokumentumok „állították” ezt, amelyeket azonban ő – most sem megnevezett okból –, valamiért nem használt fel a könyvéhez.²⁹ Természetesen erről a témáról ezek után is lehet újabb kérdéseket feltenni: amennyiben pedig Botliknak a spekuláción kívül netán más is a rendelkezésére állna a saját kérdései megválaszolásához, nagy örömmel olvassánk az idevágó forrásokat.

²⁵ Köblös 1994. 293. o.

²⁶ „Alii omnes domini, comites, barones, prelati et officiales maiestatis regie et reginalis sunt in expeditione et conflictu preterito interfecti” MNL OL DF 276 121.

²⁷ B. Szabó – C. Tóth 2018. 294. o.

²⁸ B. Szabó – C. Tóth 2018. 292. o.

²⁹ Szapolyai okl. 527–531. o.

„A szerzők itt rossz hasonlattal éltek kritikájukban: az általuk említett cseh urak Bécsből valóban kocsin siettek előre Mohácsra, de ők időben odaértek, és kíséretük is megérkezett augusztus 29-éig, harci méneikkel és társzekerikkel együtt.³⁰” (465. o.)

Ez esetben természetesen mi nem valamiféle „hasonlattal” éltünk, viszont felhívtuk a figyelmet arra, hogy Szapolyai Mohács felé tartó kocsizásáról szóló forráshelyet önmagában és önmagáért hiteltelennek minősíteni – mint Botlik tette – önkényes és megalapozatlan dolog, hiszen mások is akadtak, akik épp így jártak el, s akiknek az eljárását – mint most kiderült – maga Botlik Richárd sem vonja kétségbe. Ezen túl már szinte apróság-nak tűnik, hogy a szerzőnek ezt a dokumentumot sem „sikerült” végigolvasnia, hiszen az általa hivatkozott forrásból világosan kitűnik az is, hogy az említett cseh urak felszerelése, lovai és katonái valójában épp hogy nem értek oda időben, s ők tulajdonképpen ennek köszönhetőek az életben maradásukat.³¹

„Kritizált munkám fő tézise, hogy az 1526. évi mohácsi csatában felsorakozott királyi sereg kiállása jóval elmaradt a Magyar- és Cseh Királyság tényleges hadipotenciáljától.” (465. o.)

Csak hogy épp ez volt az állítás a „kritizált” munkában, amit senki sem vitatott – legfeljebb az tűnt meghökkentőnek, hogy vajon a források és a hadtörténeti szakirodalom ismeretében mitől lenne ez a „tézis” újdonság? Illetve hogy egy hadtörténeti probléma tárgyalására vállalkozó kutatónak hogyan okozhat ekkora problémát a hadipotenciál, a mozgósítható haderő és az az adott időpillanatban adott helyen ténylegesen összehasonlítható haderő fogalmának megkülönböztetése?

Így továbbra is értelmezhetetlen maradt számunkra Botlik azon állítása: „ha valóban teljesítette volna a kötelességét a magyar-, horvát- és cseh elit, valamint a magyar köznemesség, akkor a mohácsi síkon – beszámítva a sereggyűjtés nehézségeit és a számolás esetleges átfedéseit is – minimum 60 ezres seregnek kellett volna felsorakoznia.” (466. o.) Hiszen ennek az erőnek jó része már köztudottan így is úton volt a király táborába, így ha a csatára valamely oknál fogva kb. 10-14 nappal később kerül sor, mire ez a haderő már összegyűlik, akkor a szerző vajon most azt írná, hogy az akkori elit „teljesítette kötelességét”?

Ráadásul maga Botlik most külön ki is emelte, hogy „Szakály Ferenc történész kutatása szerint 1521. augusztus 22-én, három – egymástól távol fekvő táborban levő magyar – sereg összlétszáma 60 ezer fő körül mozgott.”³² „B. Szabó János – Szakály állítását

³⁰ B. Szabó 2006. 121. o. Vö.: B. Szabó – C. Tóth 2018. 292. o.

³¹ „A négy lovag, Albrecht és Albin Schlick urak, Johann úr és Heinrich Kuttner úr, igen nagy gondban voltak, mivel csatába kellett vonulniuk, de se lovuk, se páncéljuk, és semmi egyébük nem volt, ami a viadalhoz szükséges, mert mindent a társzekereken hagytak, és vitézeik sem voltak velük, mivel még azok is úton voltak... Aznap, amikor végre megérkeztek a táborba, már elkezdődött a csata, és már mindenki felöltötte a fegyverzetét, ugyanígy a törökök is felkészültek. Minden jámbor szívű ember elképzelheti, milyen bátran és merészen szálltak szembe a halállal a keresztény hitért és uraikért; tisztelendő anyám beláthatja, milyen fáradtak, éhesek és szomjasak voltak a lovaglástól, az éjjel-nappal tartó utazástól; tehát fáradtan és majdhogynem erőtlennül értek a csatarend utolsó sorához. Teljesen kétségbeestek uraik miatt, hiszen tudták, hogy semmi sincs náluk, se páncéljuk, se jó lovaik, ezért megkérdezték, merre lehetnek uraik, hogy odamehessenek hozzájuk... Albrecht úrnak és Albin úrnak egyetlen embere sem volt, nem volt se páncéljuk, se lovuk, és azt sem tudták, megjön-e a poggyászuk. De a mindenható Isten könyörületessége és szerencsájük mutatkozott meg abban, hogy nem volt rajtuk páncél, és nem voltak nehéz harci ménjeik sem, különben nem tudtak volna elmenekülni, s nem tudtak volna átkelni a vízen fegyverrel és nehéz vértzetben.” B. Szabó 2006. 123. o.

³² Szakály 1981. 16. o.

megerősítve – az 1521. évi tolnai királyi táborot 20 ezer főre taksálta.”(465. o.) Jól látható hát, hogy II. Lajos kormányzatának 1521. évi erőfeszítése a szerző számára pozitív, 1526. évi teljesítménye pedig a megbélyegzett negatív példa. Holott nyilvánvaló módon 1526. augusztus 22-én is nagyjából az volt a helyzet, mint öt évvel korábban: az ország különböző pontjain álló különböző táborokban akkor is fegyverben állt körülbelül 60 000 katona, de Mohács környékén nem voltak többen 20 000 főnél. Hogyan lehetséges akkor, hogy Botliknak mégsem „tűnik fel” a két felvonulás strukturális hasonlósága? Pedig az általa hivatkozott B. Szabó János-könyv következő lapján már azt is olvashatta volna, hogy Szapolyai hová is érhetett el augusztus 22-ig Erdélyből: no, nem Mohácshoz, hanem a Tiszához.³³ Lehetséges lenne, hogy Botlik Richárdnak ez az „apró” különbség még aztán sem tűnt fel, hogy immár nemcsak Szakály Ferenc 1981. évi könyvének rövidke utalását hivatkozta meg ez ügyben, hanem jelen írás egyik szerzőjének művét is? Ha pedig C. Tóth Norbert még 2012-ben megjelent munkája is lett volna kezében, akkor világos lehetne számára, hogy ugyan Szapolyai János vajda 1521. július végén még az erdélyi seregek szokásos gyülekezőhelyén, Szászvárosban tartózkodott, innen pedig csak augusztus végére érkezett Kolozsvárra, ahonnan pár napos időzés után Lippán át a Bodrog megyei Vannához vonult – s seregét otthagya –, csak szeptember 13-án jelent meg személyesen II. Lajos bátai táborában.³⁴

Előzetesen sem volt túl sok illúziónk e tekintetben, de legújabb szövege végképp világossá teszi: munkamódszerei jótányit sem változtak a könyv megírása óta, így valószínű, hogy már az „árnyékseregekről” írott műve sem hirtelen felindulásból, idő hiányában elkövetett „kisiklás” volt csupán.

Mindezen túl Nemes doktor mostani felvetéseihez nem kívánunk hozzátenni semmit, mivel egyrészt a felmerült egészségügyi kérdésekben nem valljuk magunkat szakértőnek, másrészt nem nagyon értjük, hogy például a Mária királyné mesterséges meddővé tételéről szóló spekulációk – amelyre egyelőre még olyan forrásutalások sincsenek a korból, amelyeket modern orvosi vizsgálati eredmények híján Nemes doktor más esetekben minden további nélkül megbízhatatlannak tart – milyen módon kapcsolódnának Botlik Richárd „árnyékseregekről” írott könyvének voltaképpeni témájához.

Azt azonban talán mégis érdemes megemlíteni, hogy a Magyar-Kossa Gyula által emlegetett Báthori István biztosan nem volt erdélyi vajda 1503-ban – mivel az ilyen nevű vajda már 1493-ban meghalt, a későbbi hasonló nevű nádor meg nem volt erdélyi vajda –, „a címét névlegesen viselő, de effektív munkát a királyi udvarban nem végző Báthory Györgyöt” békeidőben pedig biztosan nem „a másik főlovászmester, Batthyány Ferenc helyettesítette Budán”, mivel ő – Fögel József Fraknoi Vilmos alapján hivatkozott téves adata dacára – nem (fő)lovászmester, hanem pohárnokmester volt.³⁵

Végezetül: a mohácsi csatavesztés ügyében rengeteg nyitott kérdés van még, ezekről bárkivel bármikor szívesen eszmét cserélünk, vitatkozunk akár szóban, akár írásban, hiszen a hazai szakmára e téren váró feladatok nyilvánvalóan komoly csoportos munkát kívánnak. De ennek van néhány alapfeltétele, így például, hogy a felek használják a kor-

³³ Vö.: B. Szabó 2013. 47. o.

³⁴ C. Tóth 2012. 453. o.

³⁵ Azt pedig, hogy Nemes István orvosdoktorként nincs tisztában a méltóságokkal és funkciókkal az udvarban, nehéz lenne felróni neki, ha e téren történész végzettségű szerzőtársa sem jár előtte a jó példával.

szak adattárait (a fentebb már idézett világi és egyházi archontológiákat), hiszen az egyes személyek méltóság- és tisztségviselésére a jelenlegi tudásunk szerinti legjobb adatokat tartalmazzák. (A kötetek megjelenése óta előkerült új adatokat pedig folyamatosan közöljük az MTA BTK TTI honlapjának vonatkozó oldalain.)³⁶

Természetesen mindenkinek, így Botlik Richárdnak is joga van egyetérteni, illetve nem egyetérteni az azokban felsorolt adatokkal, ám egyhez nincsen: tudomást sem venni létezésükről (eljárása már csak azért is érthetetlen, mivel tanulmányunkban felhívtuk figyelmét ezekre). Aki történésznek vallja magát, annak a forráskiadványok, adattárak használata kötelező. Ha nem ért egyet ezek egy-egy adatával, akkor jelezheti azt a megfelelő helyen, de úgy tennie, mintha azok nem léteznének és ezzel szemben tíz-húsz-harminc évvel ezelőtti – általunk is nagyra becsült szerzők – tanulmányait „adattárként” használnia – hogy finoman fogalmazzunk –, nem túl praktikus lépés.

Az újraközölt 1. táblázat: Megyésispánok 1526-ban

	A megye neve	Az ispán neve	Mohácsnál jelen volt-e			Forrás	
			igen	nem	n. a.		
1.	Abaúj	Perényi Péter örökös ispán	+			Kalous 2007. 612. o.	
2.	Arad	Paksi Gáspár			+		
3.	Árva	Szapolyai György és János	++	+		Kalous 2007. 611. o.	
4.	Bács	Tomori Pál érsek	++				
5.	Baranya	Csulai Móré Fülöp püspök	++				
6.	Bars	Dóci Ferenc			+		
		Lévai Zsigmond		+		Kalous 2007. 613. o.	
7.	Békés	Brandenburgi György örgróf (Gerlai Ábrahámfi Sebestyén)		+	+	Brodarics 1976. 30. o.	
8.	Bereg	Mária királyné	Ártándi Pál		+	+	
			somlyói Bátor István		+		MNL OL DF 247 835.
9.	Bihar	Perényi Ferenc püspök	++			Kalous 2007. 611.	
10.	Bodrog	Várdai Mihály	+			Zárai levele 115. o. ³⁷	
		Tatárrévi Zoltai János			+		

³⁶ <http://www.tti.hu/181-archontologia-kiegeszites/3123-archontologia-kiegeszitesek-javitasok-2.html> és <http://www.tti.hu/181-archontologia-kiegeszites/3122-archontologia-kiegeszitesek-javitasok.html> (A letöltés időpontja: 2018. december 9.)

³⁷ A levélfíró ugyan úgy tudta, hogy Várdai Mihály Imre nevű testvérével együtt meghalt, de Mihály szerencsésen túlélte a csatát. *Simon* 2008. 53. o.

	A megye neve	Az ispán neve	Mohácsnál jelen volt-e			Forrás
			igen	nem	n. a.	
11.	Borsod	Mária királyné (Gallinczer Lénárd)		+	+	
12.	Csanád	Macedóniai Miklós (?)			+	
13.	Csongrád	n. a.			+	
14.	Esztergom	Szalkai László érsek	++			<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
15.	Fejér	Szerdahelyi Imrefi Mihály	+			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
16.	Gömör	Szapolyai György és János	++	+		<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
17.	Győr	Paksi Balázs püspök	++			
18.	Heves	Várdai Pál püspök		+		
19.	Hont	Gúti Ország Ferenc	++			
20.	Komárom	Korlátkövi Péter	++			
21.	Középszolnok	Drágfi János	++			
22.	Kraszna	Drágfi János	++			
23.	Külsőszolnok	Gyalui Vas László	++			
24.	Liptó	Szapolyai György és János	++	+		<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
25.	Máramaros	Mária királyné (Ártándi Pál)		+	+	
26.	Moson	Mária királyné (Várkonyi Amadé István)		+	+	
27.	Nógrád	Balassa Ferenc	++			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
		Ráskai Gáspár	+			<i>Kalous</i> 2007. 613. o.
28.	Orbász	nincsen adat			+	
29.	Nyitra	Podmanicki István püspök	+			<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
30.	Pest	nincsen ispánja				
31.	Pilis	nincsen ispánja				
32.	Pozsega	Kerekszállási Markos Péter			+	
		Cserneki Dezsőfi János			+	
33.	Pozsony	Bornemissza János (Acél István)	+	+		<i>Brodarics</i> 1976. 24. o.; <i>Kalous</i> 2007. 612. o.
34.	Sáros	Tárcai Miklós	++			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.

	A megye neve	Az ispán neve	Mohácsnál jelen volt-e			Forrás
			igen	nem	n. a.	
35.	Sebesi kerület	nincsen adat			+	
36.	Solt	Paksi János	++			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
37.	Somogy	Bátori György		+		<i>Kalous</i> 2007. 613. o.
		Bátori István	+			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
38.	Sopron	n. a.			+	
39.	Szabolcs	Bátori András	+			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
40.	Szatmár	Bátori András	+			
41.	Szepes	Szapolyai György és János	++	+		<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
42.	Szerém	n. a.			+	
43.	Temes	Perényi Péter	+			<i>Kalous</i> 2007. 612. o.
44.	Tolna	Paksi János	++			
		Szerecsen János	+			<i>Brodarics</i> 1976. 24. o.
45.	Torna	Szapolyai György és János (Derencsényi Miklós)	++	+	+	<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
46.	Torontál	n. a.			+	
47.	Trencsén	Szapolyai György és János	++	+		<i>Kalous</i> 2007. 611. o.
48.	Turóc	Szapolyai György és János	++	+		
49.	Ugocsa	Perényi Gábor	++			
50.	Ung	Homonnai Ferenc	+			<i>Brodarics</i> 1976. 25.o.
51.	Valkó	Tomori Pál érsek	++			<i>Kalous</i> 2007. 611.o.
52.	Vas	Szécsi Tamás	++			
		Battyányi Ferenc	+			<i>Kalous</i> 2007. 612.o.
53.	Verőce	Alsólendvai Bánfi János	+			<i>Kalous</i> 2007. 613.o.
54.	Veszprém	Szalaházi Tamás püspök	+			<i>Brodarics</i> 1976. 24.o.
55.	Zala	Bátori István	+			<i>Kalous</i> 2007. 612.o.
		Ákosházi Sárkány Ambrus	++			<i>Kalous</i> 2007. 611.o.
56.	Zaránd	Bátori István	+			<i>Kalous</i> 2007. 612.o.
57.	Zemplén	Pálóci Antal	++			<i>Kalous</i> 2007. 611.o.
58.	Zólyom	Mária királyné (Beheim Bernát)		+	+	MNL OL DF 248 785.
58 megye		79 személynév	42	18	19	

BIBLIOGRÁFIA

- Arch. 1458–1526. I. *C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak). Budapest, 2016.*
- Arch. 1458–1526. II. *C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W. Kovács András: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) Budapest, 2017.*
- Botlik – Nemes – Tolvaj* 2016. *Botlik Richárd – Nemes István – Tolvaj Balázs: Kétségeink II. Lajos cseh- és magyar király (1506-1526) holttestének azonosításával kapcsolatban. Orvostörténeti Közlemények, 62. (2016) 5–21. o..*
- Botlik* 2017. *Botlik Richárd: Az 1526. évi mohácsi csata árnyékseregei. Budapest, 2017. E-book. ISBN 978-963-88734-1-5 [https://www.academia.edu/34807761/Az_1526_%C3%A9vi_moh%C3%A1csi_csata_%C3%A1rny%C3%A9kseregei._Bp._2017._Shadow_Militaries_of_the_Battle_of_Moh%C3%A1cs_-_1526_ (A letöltés időpontja: 2018. március 9.]*
- Botlik – Illik* 2018 *Botlik Richárd – Illik Péter: A mohácsi csata (1526) másképpen. Budapest, 2018.*
- Brodarics* 1976. *Brodarics István: Igaz leírás a magyaroknak a törökkel történt mohácsi összecsapásáról. Ford. Kardos Tibor. In: Mohács emlékezete. Szerk. Katona Tamás. Budapest, 1976. 10–31. o.*
- Kalous* 2007. *Antonín Kalous: Elfeledett források a mohácsi csatáról. Antonio Burgio pápai nuncius jelentései és azok hadtörténeti jelentősége. Hadtörténelmi Közlemények, 120. (2007) 2. sz. 603–621. o.*
- Köblös* 1994. *Köblös József: Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában (A budai, fehérvári, győri és pozsonyi káptalan adattárával) (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12.) Budapest, 1994.*
- Simon* 2008. *Simon Zoltán: A kisvárdai vár inventáriuma. (A Rétközi Múzeum Füzetei 10.) Kisvárd, 2008.*
- B. Szabó* 2006. *Mohács. Szerk. B. Szabó János. (Nemzet és Emlékezet.) Budapest, 2006.*
- B. Szabó* 2013. *B. Szabó János: A mohácsi csata. Budapest, 2013.*
- B. Szabó – C. Tóth* 2018. *B. Szabó János – C. Tóth Norbert: „Árnyékboksz az árnyékseggel” – avagy már megint mindenért Szapolyai a hibás. A magyar elit 1526. évi katonai szerepvállalásáról Botlik Richárd új könyve kapcsán. Hadtörténelmi Közlemények, 131. (2018) 2. sz. 287–320. o.*

- Szapolyai oklt. A Szapolyai család oklevéltára I. Levelek és oklevelek (1458–1526). Közreadja *Neumann Tibor*. (Magyar történelmi emlékek. Okmánytárak.) Budapest, 2012.
- C. Tóth 2012. *C. Tóth Norbert*: Egy legenda nyomában. Szapolyai János és ecsedi Bátori István viszonya 1526 előtt. *Századok*, 146. (2012) 443–463. o.
- C. Tóth 2017 *C. Tóth Norbert*: Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27.) Győr, 2017.
- C. Tóth 2018. *C. Tóth Norbert*: Mária királyné és udvara. In: Nagyvárad és Bihar az Anjou-korban. Tanulmányok Biharország történetéről 5. Szerk. *Zsoldos Attila*. Nagyvárad, 2018. 240–245. o.
- Zsoldos 2005 *Zsoldos Attila*: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 36.) Budapest, 2005.

A *Hadtörténelmi Közlemények* szerkesztősége ezzel a vitát lezárja. Elnézést kérünk B. Szabó Jánostól és C. Tóth Norberttől, hogy a folyóirat 2018. évi 2. számában megjelent vitaindító tanulmányban a megyésispánok 1526. évi névsorából technikai okok miatt két sor kimaradt!

A HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM KÖNYVTÁRA

ZSOLDOS ATTILA
VITÉZEK, ISPÁNOK, OLIGARCHÁK

—◆◆—◆◆—◆◆—
Tanulmányok a társadalom- és
a hadtörténetírás határvidékéről

HADTÖRTÉNETI
INTÉZET ÉS
MÚZEUM